

UIT DE INHOUD

NEDERLANDSE MUZIEKPRIJS 08

Laurens de Man ontvangt op 7 maart de Nederlandse Muziekprijs. Het is de eerste keer in de geschiedenis dat de prestigieuze onderscheiding naar een organist gaat.

HUISORGELS 10

In de eerste aflevering van een serie over huispijorgels bespreekt Wim van der Ros het bureauorgel van Niels-Jan van der Hoek. Het instrument is in 1795 gebouwd door Hermanus Knipscheer.

MAARTEN ROG 14

Regelmatig zijn in dit blad foto's van Maarten Rog te vinden. Jan van der Male toog naar Scheveningen voor een gesprek met deze ondernemende orgelliefhebber.

BÄTZ-ORGEL WEESP 23

Vorig jaar vierde het Bätz-orgel in de Grote Kerk te Weesp zijn tweehonderdste verjaardag. Ter ere daarvan schreef oud-Weespenaar Hans Buurmans een boek over de geschiedenis van dit fraaie instrument.

EN VERDER

Actueel	02
In memoriam Jan Boogaarts	06
Toelichting muziekbijlage	18
Muziekbijlage	19
De firma Spiering (2)	28
StayTuned in Dordrecht	32
Cd's	34
Bladmuziek	38
Wegwijzers	39

In onze volgende nummers onder meer

- Interview met Poppeia Berden
- Eerherstel voor het Frans-klassieke orgel
- Werkbespreking *Pro defunctis* van Saint-Saëns

Fotoverantwoording omslag

In 1959 plaatsten Jürgen Ahrend en Gerhard Brunzema hun opus 1 in de Zorgvlietkerk te Scheveningen. Enkele jaren geleden verkaste het instrument naar de Marienkirche te Leer-Loga (D). Maarten Rog heeft zich sterk ingezet voor het behoud van dit orgel.

© Maarten Rog

08

10

14

23

Nieuwsberichten voor het aprilnummer moeten uiterlijk 29 februari 2024 binnen zijn bij de eindredactie (zie colofon). De redactie is niet verantwoordelijk voor de inhoud en behoudt zich het recht voor om berichten te redigeren of niet op te nemen.

Overlijdensberichten

Op 18 december 2023 is orgelbouwer **Jan de Bruijn** op 77-jarige leeftijd overleden. Aanvankelijk werkte hij in loondienst bij Fonteyn & Gaal. Vanaf eind jaren '70 was hij als zelfstandig orgelmaker werkzaam voor o.a. Vierdag en Verschuere. Voor laatstgenoemde firma voerde hij grote stembeurten uit aan het Knol-orgel te Hasselt en het Hinsz-orgel te Bolsward.

Op 23 december 2023 is de Roemeense organist, componist en docent **Michael Radulescu** overleden. Hij werd 80 jaar. Radulescu, leerling van o.a. Anton Heiller, was in Nederland enkele keren te gast tijdens het Internationaal Orgelfestival Haarlem.

Op 25 december 2023 is **Jan Boogaarts** op 89-jarige leeftijd overleden. Hij was op vele fronten actief in de muziekwereld, o.a. als organist en orgeladviseur. Elders in dit nummer vindt u een 'In memoriam' door Rudi van Straten.

Op 27 januari 2024 is **Koos Damman** overleden. Sinds 1961 was hij als cantor-organist verbonden aan de Grote of Sint-Nicolaaskerk te Muiden. Koos Damman studeerde orgel bij o.a. Thijs Kramer, Hans van Nieuwkoop en Bernard Foccroulle. Ook studeerde hij elektronisch orgel, synthesizer en theaterorgel bij o.a. Emile Simonis en Bernard Drukker.

Naast zijn werkzaamheden als kerkmusicus en concertorganist was hij actief als dirigent, koorbegeleider, docent en componist.

Koos Damman werd 85 jaar.

Vlak voor het ter perse gaan van dit nummer ontvingen wij bericht dat orgelmaker **Han Reil** op 4 februari is overleden. Hij werd 84 jaar.

In het volgende nummer zullen wij hier uitgebreider bij stilstaan.

Jan Nieuwstad

Geurt van Lagen benoemd in Zoetermeer

Geurt van Lagen is sinds 1 februari de nieuwe cantor-organist van de Oude Kerk te Zoetermeer. Hij is de opvolger van Ronald de Jong, die vorig jaar met pensioen ging.

Geurt van Lagen (*2001) studeert orgel bij Jos van der Kooy aan het Koninklijk Conservatorium te Den Haag en Kerkmuziek aan het Codarts Conservatorium te Rotterdam. Verder volgde hij lessen en masterclasses bij onder anderen Hayo Boerema, Pieter Dirksen, Olivier Latry en Daan Manneke.

Op zaterdag 9 maart geeft Geurt van Lagen zijn eerste concert op zijn nieuwe plek. Op het programma staan werken van o.a. Bach, Mendelssohn en Liszt. Het concert begint om 15.30 uur, de toegang is vrij (gift na afloop).

Koos Damman.

Het gesloten meubel.

Huisorgels

uit vervlogen tijden (1)

In veel kerken, kastelen en borgen staan kabinetorgels. Daarvan kunt u zich vast de nodige voorbeelden voor de geest halen. Ook een enkel museum beschikt, soms in depot, over dergelijke instrumenten. Daarnaast heeft een flink aantal particulieren een kabinetorgel, een secretaireorgel of een bureau-orgel in huis. In een aantal afleveringen belichten we diverse van deze orgels.

Tekst en fotografie: Wim van der Ros (tenzij anders vermeld)

Waar in vroeger tijden ook in kleine kring gemusiceerd werd bij en met het orgel, was vanaf eind negentiende eeuw in de huiskamer het harmonium, de 'psalmenpomp', het instrument bij uitstek. Halverwege de twintigste eeuw kwam ook het tweeklaviers pedaalharmonium in zwang. Vanaf de zestiger jaren van de vorige eeuw werden elektronische orgels ontwikkeld, sommige met een niet volledige klavieromvang en een 'half pedaal'. Met de komst van het Dereux-orgel, het Johannus-orgel en het Heijligers-orgel werd hierbij een volwaardige klaviatuur geïntroduceerd en getracht meer de pijporgelklank te benaderen. Toen ontwikkelden ook veel orgelmakers hun huispijporgel: beter echt dan namaak uit de luidspreker.

De ontwikkelingen bij elektronische orgels hebben niet stilgestaan en het samplen van kerkorgels heeft nieuwe dimensies gegeven aan de beleving in de huiskamer. Maar we beperken ons hier tot de pijporgels.

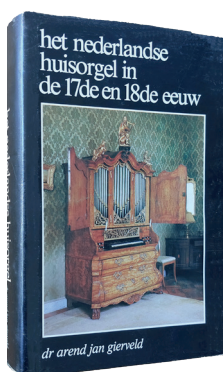
In lang vervlogen tijden waren het vooral welgestelden die het zich konden veroorloven een huisorgel aan te schaffen. In zijn dissertatie *Het Nederlandse huisorgel in de 17de en 18de eeuw*, waarop Arend Jan Gierveld in 1977 cum laude promoveerde, wordt niet alleen de geschiedenis en het

gebruik hiervan beschreven, ook is een voor hem toen bekende inventarisatie opgenomen waarbij veel instrumenten kort worden beschreven. Ook de orgelmakers die zich bezighielden met de bouw van deze instrumenten worden hierin toegelicht.

Een bureau-orgel van H. Knipscheer

Het is inmiddels zo'n vijf jaar geleden dat Niels-Jan van der Hoek via orgelmakerij Reil een vervallen en niet meer functionerend historisch bureau-orgel op de kop tikte. De geschiedenis was niet bekend maar het naamplaatje 'H. Knipscheer' boven het klavier gaf een aanwijzing over de bouwer.

Het als cilinderbureau uitgevoerde meubel heeft een eenvoudige uitvoering met een

Maarten Rog: een ondernemende orgelliefhebber

De man achter orgelfoto.nl

Het bezoeken van verschillende Haagse kerken was voor Maarten Rog zo'n dertig jaar geleden de aanleiding tot het maken van talloze orgelfoto's. Omstreeks 2010 ging zijn website orgelfoto.nl de lucht in. Sindsdien prijken Maartens foto's regelmatig in publicaties, waaronder dit blad. Een gesprek met een bevlogen Scheveninger over orgelmuziek, verzamelen, concerten en de bemoeienis met enkele Scheveningse orgels.

Tekst & fotografie: Jan van der Male

In het hart van Scheveningen bewonen Maarten en zijn vrouw Fenny een sfeervolle bovenwoning. Enkele honderden meters verderop is de Noordzee. Al voor je de trap van hun woning opgaat, laat staan voor je in de woonkamer bent, is het duidelijk wat een belangrijke plaats inneemt in huize Rog: het orgel. Foto's van orgels en een wand vol cd's domineren het trapportaal, de hal en een zijkamer. En ik ben nog maar nauwelijks binnen of Maarten steekt al enthousiast van wal. "Ik ben in de naoorlogse jaren opgegroeid in en rondom de Oude Kerk te Scheveningen." De klanken van het Steevens/Lohman-orgel (1765/1845) maken aanvankelijk nog niet zo heel veel indruk op hem: "Het orgelspel was meestal nogal bezadigd."

Foto-expedities

Begin jaren '90 bezoekt het gezin Rog regelmatig andere Haagse kerken. Daar

maakt Maarten kennis met andere orgels en ervaart hij dat muziek ook aanstekelijk kan klinken. De orgelmuziek begint te trekken en hij gaat regelmatig orgelconcerten bezoeken. In eerste instantie vooral van organisten als Klaas Jan Mulder en Martin Mans, later ook van anderen. Er worden orgel-cd's aangeschaft en deze collectie groeit al snel enorm. "Een van onze kleinkinderen heeft ze laatst geteld", lacht Fenny, "het zijn er 2649!" Tijdens de verschillende kerkbezoeken raakt Maarten onder de indruk van de vaak fraaie kerkinterieurs en in het bijzonder van de orgelfronten. Het is voor hem een reden zijn fotocamera mee te nemen en de instrumenten te gaan fotograferen.

Al snel groeit dit uit tot complete expeditie. Op de jaarlijkse Groninger Orgeldag gaat Maarten zo'n tien kerken langs. En tijdens het Tsjerkepaad fotografeert hij in de loop van de jaren vele Friese kerkorgels.

Is een kerk gesloten en hangt het telefoonnummer van de koster bij de deur, dan wordt een poging ondernomen door de koster te bellen. "Soms was het dan alsnog mogelijk een kerkorgel te fotograferen." Behalve deze zaterdagse reizen bezoeken Maarten en Fenny in de periode 2000-2010 op zondag ook tal van kerkdiensten in ons land. Dat betreft de meest uiteenlopende kerkverbanden: van oud-katholiek tot orthodox-gereformeerd, van remonstrants tot doopsgezind. Met als doel om voor of na de dienst het orgel op de foto te zetten. Zo gebeurt het dat het echtpaar op zondagmorgen vroeg uit Scheveningen vertrekt, om een paar uur later een mis in Den Helder mee te maken en later op de dag nog een dienst in een Alkmaarse kerk. Ze ervaren veel gastvrijheid, vooral bij rooms-katholieke parochies. Bijna altijd mogen ze de gewenste foto's maken. Een enkele keer mag het niet, dan resteert de beleving van een kerkdienst.

Een orgel zonder voeten Het Bätz-orgel in Weesp

Over de orgelbouwers Bätz en hun instrumenten is veel geschreven. Maar pas recent is er een uitgebreid document over het orgel in de Grote Kerk te Weesp van de persen gerold. In mei 2023 werd bij de viering van het tweehonderdjarig bestaan van het Bätz-orgel een jubileumboek gepresenteerd. Daarin beschrijft Hans Buurmans de geschiedenis van het instrument, met gebruikmaking van vele niet-eerder gepubliceerde bronnen.

Tekst: Hans Buurmans*

Fotografie: Fons Brouwer & Hans Buurmans

Eerdere orgels

In Museum Catharijne Convent te Utrecht hangt het enige bekende schilderij (1635) met een voorstelling van een vroeger orgel in de Grote Kerk te Weesp. Zelfs als je er met je neus bovenop staat, is nog niet goed te zien of het orgel wel of geen luiken heeft. Uit oudere publicaties (Hess, Broekhuizen) komen verschillende beelden naar voren over het orgelbezit in Weesp: orgel met luiken, orgel zonder luiken enz. Al in 1592 zou er een orgel van Pieter Jansz. de Swart aan de muur hebben gehangen. En in ieder geval was er al in 1595 minstens één orgel omdat in dat jaar Pieter Dirix van Purmerynde tot organist/beiaardier werd benoemd. Er zou echter wellicht ook al eerder dan circa 1566 een orgel zijn geweest. Wie hier meer over wil weten, leze het jubileumboek.

Kermis

Na enige maanden zoekwerk trof ik in een archief/bibliotheek in Weesp de niet-gepubliceerde doctoraalscriptie uit 1979 van C.P. de Jong uit Hilversum: *De orgels en klokken van de Grote Kerk te Weesp en hun bespelers in de 16de t/m de 19de eeuw*.

Het onderzoek van De Jong is gericht op het gemeentearchief en het kerkarchief van Weesp. Deze archieven geven een vrij goed overzicht van de vele kasuitgaven omtrent orgelaankopen, onderhoud, organisten, voorzangers, orgeltrappers enz. Er is een vrijwel sluitend overzicht te maken van alle organisten vanaf 1595 tot heden.

In verschillende documenten is sprake van vergoedingen voor reparaties en/of het bespelen "van den orgels". Maar in het contract van Hendrick Boeduijcx, organist van 1706 tot 1754, wordt over "het orgel" gesproken. Hij is ook gehouden om, naast de vele andere bespelingen alle dagen een uur op de beiaard te spelen tijdens de Weesper kermis.

In alle tijden is er onderhoud uitgevoerd, ook aan de oude orgels. In 1660 wordt f 439,13 betaald aan de bekende orgelbouwer Jacobus van Hagerbeer, een naam die in Weesp uit de lucht lijkt te komen vallen. De oorzaak van de betaling is niet bekend, anders dan "voort maecken vant orgel".

Restauratiewerk wordt onder andere verricht door Jan Duyschot (1695), Jan van Daal (1724) en Johann Heinrich Hartmann Bätz (1750).

◀ Een deel van het schilderij van Gijsbert Jansz. Sibilla (1598-1655) met het interieur van de Grote Kerk te Weesp (1635).
Collectie Museum Catharijne Convent, Utrecht.

* Hans Buurmans is gepensioneerd registeraccountant. Hij speelt al decennialang kerkorgel. Na zijn pensioen rondde hij de cursus Kerkmuziek III af. Tot zijn verhuizing naar Deventer was hij een tiental jaren de vaste vervanger van Christine Kamp in de Grote kerk te Weesp.

De firma M. Spiering

Kerkorgelfabriek te Dordrecht (2)

In het vorige nummer van *De Orgelvriend* beschreef ik de bedrijfshistorie van de firma Spiering tot in de jaren dertig van de vorige eeuw. In dit tweede deel volgt een analyse van de uitgevoerde werkzaamheden in de periode 1902-1980, en een poging tot waardering en een beschrijving van het bedrijfseinde.

Tekst: Jan van der Male

GK Landsmeer

Landsmeer, Gereformeerde Kerk (1927).

Om een overzicht te krijgen van alle uitgevoerde werkzaamheden van het bedrijf heb ik een werklijst opgesteld. Dit betreft het leveren van pijporgels en werkzaamheden aan bestaande pijporgels. Een incidentele vermelding kan de levering van een harmonium betreffen. In totaal zijn het minimaal 257 projecten, uitgevoerd in de periode 1902-1980. De werklijst is als download beschikbaar op de website van *De Orgelvriend*.

Aantallen en verdeling per kerkverband

Hoewel deze werklijst mogelijk onvolledig is, blijkt dat de firma veel meer orgels heeft geleverd dan gedacht, namelijk minimaal 176. Daarnaast zijn er minstens 81 keer werkzaamheden aan bestaande orgels uitgevoerd.

De meeste werkzaamheden vinden plaats in een tijdsbestek van bijna veertig jaar (periode 1920-1959). Na (voor zover bekend) incidentele activiteiten in eerste twee decennia van de twintigste eeuw, worden vanaf 1920 jaarlijks meerdere orgels geleverd of gerestaureerd. In de jaren 1936-1937 is er een opvallende piek in het aantal opdrachten: gemiddeld circa 18 per jaar! Een verklaring voor deze piek heb ik niet gevonden.

In de periode 1930-1939 levert Spiering vergelijkbare aantallen orgels als Flentrop en Van Leeuwen. De productie van de firma's Dekker, Verschueren en Pels liggen met respectievelijk ruim 50, 74 en 78 aanzienlijk hoger.¹

Tijdens de Tweede Wereldoorlog is er, ongetwijfeld door gebrek aan materialen van toeleveringsbedrijven, minder bedrijfsactiviteit. In de periode 1948-1952, de periode van de wederopbouw, is er een heropleving. Vanaf 1953 daalt het aantal werkzaamheden. Daar kom ik nog op terug. Na het overlijden van Wijnand Spiering in 1960 is het aantal orgelleveringen en werkzaamheden aan orgels incidenteel.

Bekijken we de verdeling van uitgevoerde werkzaamheden per kerkgenootschap dan zijn de grootste vertegenwoordigers de Gereformeerde Kerk en de Hervormde Kerk. Samen zorgen deze kerkverbanden voor zo'n tweederde van het aantal werkzaamheden. Daarna volgt de Christelijke Gereformeerde Kerk met ongeveer 13%. Bijna 9% van alle leverings- en restauratieopdrachten is voor kerken van de Gereformeerde Gemeenten. Voor overige kerkverbanden en aula's is de levering incidenteel. Zoals gebruikelijk in de eerste helft van de twintigste eeuw levert de firma Spiering met haar protestantse werknemers sporadisch aan rooms-katholieke kerken (1,6%, vier maal).

Verbanden

Wanneer de firma Spiering een ander instrument levert, wordt regelmatig het voorgaande orgel in een andere kerk geplaatst. Zo blijft het oude orgel van de Gereformeerde Gemeente te Veenendaal in 1923 binnen het kerkverband: het gaat naar Scherpenzeel. Het instrument uit de Gereformeerde Kerk te Deventer krijgt in 1936 dankzij Spiering een nieuwe bestemming in de Christelijke-